UDK 811.163.6'373.4"17/18":929Vodnik V.
Andreja Legan Ravnikar
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

STROKOVNO IZRAZJE V VODNIKOVEM NEMŠKO-SLOVENSKEM ROKOPISNEM SLOVARJU IN NJEGOVIH TISKANIH VIRIH

Pred časom sta precej neopazno minili dve obletnici – 250 let rojstva (2008) in 190 let smrti (2009) slovenskega pesnika, prevajalca, jezikoslovca, slovaropisca, prvega časnikarja in najplodovitejšega pisca strokovnih del v svojem času – Valentina Vodnika. Za strokovno izrazje v Vodnikovem rokopisnem nemško-slovenskem slovarju (1804–1806) smo pripravili poskus tipologije slovenskih slovarskih ustreznic k nemškim zloženkam. Izrazje različnih strokovnih področij iz slovarja smo primerjali s terminološkim gradivom v Vodnikovih tiskanih priročnikih, učbenikih in prvem slovenskem časniku: *Velika pratika* (1795, 1796, 1797), *Lublanſke novize* (1797), *Kuharſke bukve* (1799), *Piſmenoſt ali gramatika sa perve ſhole* (1811), *ABEZEDA ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé* (1812) in *Babiſhtvo* (1818).

Not long ago two anniversaries went by relatively unnoticed—250 years (in 2008) since the birth and 190 years (in 2009) since the death of the Slovene poet, translator, linguist, lexicographer, first journalist, and the most prolific author of technical texts of his time, Valentin Vodnik. The author attempts to create a typology of the technical terms in Vodnik's manuscript German-Slovene Dictionary (1804–1806) that are Slovene dictionary equivalents of the German compounds. The technical terms from various technical fields in the dictionary were compared with the terms in Vodnik's published manuals, textbooks, and first Slovene newspaper: the almanac *Velika pratika* (1795, 1796, 1797), the newspaper *Lublanſke novize* (1797), the cookbook *Kuharſke bukve* (1799), the grammar *Piſmenoſt ali gramatika sa perve ſhole* (1811), the primer *ABEZEDA ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé* (1812), and the obstetrics manual, *Babiſhtvo* (1818).

Ključne besede: Valentin Vodnik, izrazje različnih strok, slovenjenje terminov, tvorbeni postopki, primerjalna analiza

Keywords: Valentin Vodnik, technical terms from various technical fields, Slovenization of technical terms, word-formation processes, comparative analysis

1 Valentin Vodnik je v zadnjem desetletju 18. stoletja in prvih dvajsetih letih 19. stoletja odločno zaznamoval najstarejše obdobje načrtnega prizadevanja za oblikovanje posvetnega slovenskega strokovnega izrazja (1768–1819).[1] Bil je prava osebnost za uresničevanje narodno- in kulturnoprerodnih načrtov treh vplivnih slovenskih razumnikov svojega časa: Marka Pohlina, Žige Zoisa in Jerneja Kopitarja.[2] Le-ti so vsak

[1] Z omenjenima letnicama izida Pohlinove Kranjske gramatike in Vodnikove smrti zamejujemo začetno obdobje načrtnega prizadevanja za oblikovanje slovenskega strokovnega izrazja (LEGAN RAVNIKAR 2009: 54–57).

[2] Gl. Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju (PRIJATELJ 1924), Korespondenca med Vodnikom in Kopitarjem (PRIJATELJ 1926), Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti (KIDRIČ 1929–1938: 409–414, 418–424), Kopitar in slovarstvo slovenskega jezika (OREL 1996), Valentin Vodnik – oblikovalec

na svoj način spodbujali Vodnikove zavzete teoretične priprave in praktično delo, ki se je med drugim realiziralo v njegovih izdajah pratik, štiriletnem izhajanju prvega slovenskega časnika, prevodih strokovnih priročnikov in učbenikov ter neutrudnem zbiranju in slovarski predstavitvi slovenskega besednega zaklada. Enega od vrhov so Vodnikov ustvarjalni duh, jezikoslovno znanje in delovni zagon dosegli prav v pripravi slovarja *Slowenisches Wörterbuch – Slovensek Besednjak* (1804–1806/1817), katerega izida zaradi spleta neugodnih okoliščin ni dočakal.[3] Vseeno ima Vodnikov slovar v slovenski zgodovinski leksikografiji ugledno mesto (GADÁNY 1996: 234–310, OSTROMECKA FRANCZAK 2007: 51–52, MERŠE 2008: 153). Obdobje razsvetljenstva, ko je nastajal Vodnikov slovar, v nemškem prostoru zaznamuje moderen koncept enojezičnih slovarjev, za katere je med drugim značilna dokumentiranost jezikovnega gradiva in aktualna raba. Poleg tega se je jezikoslovna izobraženost in razsvetljenska svetovnonazorska usmerjenost slovaropiscev kazala z ozaveščanjem in razkrivanjem strukturnih zakonitosti jezika, pri dvojezičnem slovaropisju v našem primeru posebej z ugotavljanjem besedotvornih zakonitosti slovenskega jezika.[4]

1.1 Strokovno izrazje iz Vodnikovega rokopisnega slovarja smo primerjali z izrazjem v njegovih prevodih in priredbah (poljudnih) strokovnih priročnikov, pratik, učbenikov in časopisnih člankov: *Velika pratika* za leta 1795, 1796, 1797 (1996), *LUBLANSKE NOVIZE od vſih krajov zeliga ſveta*, 1797 (I/103), *Kuharſke bukve*, 1799 (1981), *Piſmenoſt ali gramatika sa perve ſhole*, 1811, *ABEZEDA ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé*, 1812 in *Babiſhtvo ali porodnizharſki vuk sa babize*, 1818.[5] V teh delih se pojavlja obilica strokovnih poimenovanj s tedaj aktualnih področij: kmetijstva in različnih obrti, vojske in tehnike, trgovine in bančništva. Sledijo uradovalno, upravno, pravno in politično izrazje (diplomacija!), besedje s področja prehrane in

slovenske terminologije (LEGAN RAVNIKAR 1995), The contributions of Valentin Vodnik to the development of a slovene literary language (VIDMAR 2009).

[3] Za historiat nastajanja Vodnikovega slovarja gl. Toporišič (1986: 519–521) v SBL in Modic (1909: 414–421).

[4] Za starejše slovarje ni bila nobena posebnost, da so slovaropisci po potrebi sami tvorili prevodne ustreznice k tujim iztočnicam ali pa so jih prepisovali eden od drugega, ne da bi imeli zanje potrditve v dejanski rabi. E. Prunč (1979: 214–248) je na vzorcu izbranih abstraktnih besed, ki so odražale aktualne spremembe 18. stoletja, raziskoval idejno in jezikovno koncepcijo leksikografskega dela koroškega sodobnika O. Gutsmana (*Deutsch-windisches Wörterbuch*, 1789). Glavna vira za Gutsmanov slovar sta bila sodobna nemška slovarja razsvetljencev Adelunga in Nierembergerja; to velja pretežno za osnovni besedni fond (Breznik, Grafenauer, Stabej), manj pa za abstraktno besedišče. Prunč (1979: 245) je namreč ugotovil, da so bili pri abstraktnih besedah Gutsmanovi redakcijski posegi bistveno večji, kajti prednost je dajal pogostejšemu in sodobnejšemu (katera gesla je sprejel in katera ne, je bilo odvisno od konkretnih družbenih razmer). Iz omenjenih nemških slovarjev je Gutsman črpal informacije o najnovejšem jezikovnem razvoju v nemškem prostoru, vendar je gradivo presojal tako, da je upošteval strukturne zakonitosti slovenskega jezika. To se posebej vidi iz primerjalne analize vzorčnih nemških iztočnic na črko w pri Gutsmanu s tistimi v slovarjih Adelunga in Nierembergerja. V Gutsmanovem slovarju je Prunč na tem mestu ugotavljal največjo svobodo pri redigiranju gesel, sprejemanje neologizmov in prehod od kalkiranja posameznih besed k sistematični ureditvi celega besednega polja. Nemški alfabetarij je torej Gutsman oblikoval v skladu s strukturo slovenskega besedišča, ki ga je izgrajeval, kar je v nasprotju s kalkiranjem nemških predlog.

[5] Strokovno izrazje s področja računstva smo zajeli iz Podvuzhenja od rajtanja (v *Veliki pratiki* 1796, 1797) in kratkega odlomka v učbeniku *Abecéda ali Azbuka*, *Das ABC-Buch*, *L'Abécé* (1812). Opis Vodnikovega rokopisnega matematičnega gradiva je prispevala H. Lausegger (1997).

gospodinjstva, računstva, jezikoslovja (slovnica in pravopis), medicine (posebej porodništvo), iz astronomije, meterologije, geologije, geografije.

1.2 Analiza terminološkega gradiva v njegovih natisnjenih delih je že pokazala, da je Vodnik na mnogih področjih oral ledino. Uporabljal je različne postopke. Termine je sprejemal iz tujih jezikov ter jih v glasoslovni, oblikoslovni podobi in pravopisu prilagajal slovenščini. Lahko jih je prevajal po besedotvornih morfemih ali z lastno pomenskosestavinsko zgradbo, terminologiziral splošno izrazje ali oblikoval novotvorjenke. Ključne besedotvorne postopke je Vodnik tudi teoretično predstavil, npr. v prvi slovnici s slovenskim metajezikom – v poglavju *Isobrasenje beſed* (1811: 148–163) in v *Predgovoru* h *Kuharſkim bukvam* (1799: 14).[6] Ob prvi pojavitvi novega strokovnega izraza je utemeljeval motivacijo poimenovanja. Sto let po nastanku slovarja je načela »kar največje popolnosti slovarja«[7] in besedotvorne postopke slovenskih tvorjenk v njem natančno analiziral I. Modic (1909: 446–451), v strokovnih tiskih pa predvsem v zadnjih tridesetih letih več raziskovalcev slovenske jezikovne zgodovine.[8]

2 Poskus tipologije strokovnih slovarskih ustreznic k nemškim zloženkam[9]

S prevajanjem strokovnih samostalniških zloženk v slovenščino so se oblikovali štirje tipi. Zloženke se lahko prevajajo z zloženkami oz. sklopi, z navadnimi izpeljankami, s samostalniškimi besednimi zvezami, ki imajo levi pridevniški prilastek, ali z besednimi zvezami z desnim samostalniškim prilastkom. Primerjalna analiza terminološkega gradiva v Vodnikovem obrnjenem slovensko-nemškem slovarju s strokovnim izrazjem v njegovih knjižnih virih je pokazala na tipološke značilnosti, značilne za posamezna strokovna področja.

2.1 Zloženi strokovni izrazi z medponsko-priponskim obrazilom imajo enega ali oba korenska morfema kalkirana, medponski in priponski obrazilni morfem pa sta slovenska. Zgledov za prevod nemške zloženke v slovensko je zelo malo; izpričana sta dva besedotvorna pomena. Zloženke z besedotvornim pomenom vršilec dejanja potrjujejo termini iz astronomije, knjigotrštva in uprave: Sternseher – *zvezdogled*,[10] Sternseherin – *zvezdogledka*, Buchhalter – (gospod) *bukvovarnik*, Gesetzgeber – *po-*

[6] Gl. npr. pomenske, besedotvorne in skladenjske načine tvorbe upravnega, političnega in vojaškega izrazja v Vodnikovih Lublanskih novicah 1797 (LEGAN RAVNIKAR 1997b: 28–35).

[7] »To popolnost pa je hotel Vodnik doseči: 1. potom pristnih narodnih izrazov iz vseh slovenskih pokrajin; 2. s pomočjo izposojenk iz drugih slovanskih jezikov pa prikrojenih duhu slovenskega jezika primerno in 3. s pomočjo novih tvorb« (MODIC 1909: 418).

[8] Gl. npr. Orožen (1979, 1991a, 1991b, 1997), Pirnat (1984, 1986), Lausegger (1797), Legan Ravnikar (1995, 1997a, 1997b).

[9] Pri razčlenitvi smo upoštevali skladenjskopodstavne tipe zloženk slovenskega knjižnega jezika v kontrastivni naslonitvi na nemške zloženke (VIDOVIČ MUHA 1988b: 184–191) in tipologijo slovenskih ustreznic k nemškim zloženkam v Gutsmanovem slovarju (VIDOVIČ MUHA 1997: 40–50).

[10] Nemške iztočnice iz Vodnikovega slovarja so citirane z vsemi napakami in razlikovalnim zapisom fonemov v primerjavi s sodobno nemščino, slovenske ustreznice sem prečrkovala v gajico ter zapisala v sodobni glasoslovni in oblikoslovni podobi, z malo začetnico in opuščenim naglasnim znamenjem.

stavodaj, *zakonodaj*. Zanimiv je primer Freigeist – *prostavernik*. Zloženke s pomenom dejanje, stanje, povezava s čim so redkejše, npr. Buchhandlung – *bukvovarstvo*, Nachtgleiche – *enakonočje*, *glihnočje*.[11] Izjemoma se kot prevodne ustreznice k nemškim zloženkam pojavljajo sklopi, npr. pri poimenovanju koledarskega meseca: Rosenmonath – *rožnicvet*.

Slovenske ustreznice k nemškim zloženkam, ki so medponske zloženke s samo medponskim obrazilnim morfemom, so zelo redke, npr. v medicini Blutharnen – *krimočenje* (prim. mlajša tvorjenka *kervomok*).

2.2 Pretvorba nemške zloženke v slovensko navadno izpeljanko je praviloma delno kalkirana, kar pomeni, da je prvi ali drugi korenski morfem nemške tvorjenke ohranil pomenske sestavine v slovenščini, preostali pa se je pretvoril v slovensko priponsko obrazilo. Bistveno manjši je delež samostojnih prevodov nemških zloženk, kjer slovenske ustreznice niso pomenskosestavinsko prekrivne z nemško predlogo. Tovrstne slovenske izpeljanke kakor tudi netvorjenke imajo lastno poimenovalno motivacijo. Besedotvorne modele izpeljave smo predstavili po besedotvornih pomenih.

2.2.1 Delno kalkirane izpeljanke, ki so omejene na terminološko rabo, v slovarju pričakovano ne izkazujejo vseh besedotvornih pomenov. Zgledi kažejo na zelo raznovrstno strokovno izrazje. Izstopajo trije besedotvorni pomeni, ne glede na izglagolsko, izpridevniško ali izsamostalniško tvorbo. V prvo skupino sodijo tvorjenke z besedotvornim pomenom dejanje, lastnost, stanje, povezava s čim: Rechnenkunst – *števstvo*, Kochkunst – *kuharstvo*, Lungenkrankenheit – *plučnica*, Kopfsteuer – *glavnica* (tudi: glavni davk, glavna dacia), Fragezeihen – *prašaj*. Drugo skupino oblikujejo izpeljanke z besedotvornim pomenom vršilec dejanja, nosilec lastnosti ali stanja (s slovnično kategorijo živosti), nosilec povezave (živo), npr. Lederbereiter – *kožar*, Masserschmid – *nožar*, Leitstern – *vodnica* (tudi: vodivna zvezda), Gesetzgeber – *postavar*, *zakonja*, Erstgebärende – *prvesnica*, Kräutekennerin – *zeljišarica*. V tretjo skupino se uvrščajo tvorjenke z besedotvornim pomenom predmet, ki opravlja dejanje, nosilec lastnosti ali stanja (s slovnično kategorijo neživosti), predmet kot nosilec povezave, npr. Doppelflinte – *dvojka* (tudi s prevzetim korenskim morfemom: *doplarca*), Tringeschür – *pitnik*, Filtrirstein – *precednik*, Backwerk – *testenina*, *pekaria*, Grünkraut – *zelenina*, Citronenschale – *lup*, *lupik*, Spülfaß – *pomivic*, *pomivnik* (tudi: pomivna posoda), Kalbfleisch – *teletina*, *telečje* (konverzija!), Stockzahn – *kočnik*, Hinterhauptbein – *zatjilnica*, Stirnbein – *čelnica* (tudi: čelna kost), Wörterbuch – *besediše*, (kasneje) *besednjak*. Za besedotvorni pomen mesto dejanja, kjer je kaj, je izpričanih malo izpeljank, npr. Speisesaal, Speisezimmer – *obediše*, *obednica*, *jediše*, Gebärhaus – *porodniše*, *porojiše*. Tudi število tvorjenk s pomenom čas dejanja, ko je kaj, je skromno, npr. poimenovanja koledarskih mesecev: Blumenmonath – *cvetnar*, Lenzmonath – *sušec*.

2.2.2 Zgledov za samostojne slovenske ustreznice, ki so lahko tvorjene ali netvorjene, je pričakovano malo. Največ jih je med kmetijskim izrazjem, ki je bilo

[11] V kasnejšem pripisu s svinčnikom je na tem mestu zabeležena različica *jednakonočje*. Tovrstni zgledi so odraz puristčnih prizadevanj in napovedujejo slavizacijo knjižne norme v 19. stoletju.

tradicionalno slovanskega izvora in je predstavljalo naravno podlago za oblikovanje terminoloških novotvorjenk.[12] Slovenske ustreznice k nemškim iztočnicam v slovarju po večini sodijo med t.i. splošno strokovno izrazje, ki se je rabilo pri posameznih dejavnostih na podeželju. V slovarju izpričani termini so pokrajinske knjižne različice, kot (Honig) *med – strd*, (Bienehaus, Bienenstand) *čebelnak – ulnjak*, *krompir – pozemlica* (Tolm.), (anhäufeln, die Erdäpfel) *krompir okupčam*, *veršim*, *naveršim*, (hauen) *osipam*; besedotvorne različice, npr. *vertnar – vertnik* (Jarnik), *branje – bratva*, *terganje – tergatva*, in glasoslovne različice, kot *pšenica – všenica*. Kjer je Vodnik dvobesedna poimenovanja navajal ob že znanih izpeljankah, se zdi, da imajo le-ta zgolj pojasnjevalno vlogo, npr. iz obrti in trgovine: Pfropfmasser – *cepivni nož*, *cepivnik*, Bares Geld – *gotovina*, *gotovi denar* (v Vodnikovem časniku se rabi prilastkovna zveza), *Holzwaare – leseno blago*, *lesenina*. Terminološke besedne družine npr. s področja porodništva v slovarju, ki se potrjujejo tudi v *Babi∫htvu* (1818), so izpeljane s produktivnimi priponskimi obrazilnimi morfemi: Geburtsact – *porodik*, *porojik*, Geburtstheil – *rojilo*, *porojilo*, Gebärkraft – *porojva*, *porojilost*, Gebärhaus – *porodniše*, *porojiše*.

2.3 Slovenske večbesedne ustreznice k nemškim samostalniškim zloženkam največkrat predstavljajo besedne zveze z levim pridevniškim prilastkom. Levoprilastkovne zveze so kalkirane, kadar sta levi in desni korenski morfem nemške zloženke ohranila motivacijo poimenovanja, ali delno kalkirane, če je le eden od korenskih morfemov v slovenščini ohranil enake pomenske sestavine kot v nemščini.

2.3.1 Pri kalkiranem prevodu nemških iztočnic v strokovne besedne zveze so le slovnični in besedotvorni morfemi vzeti iz slovenskega jezikovnega sistema. Prevod zloženk v prilastkovne zveze je v slovarju potrjen pri največjem številu strokovnih izrazov iz različnih strokovnih področij (ločeni s podpičjem), npr. Grundsylbe – *korenska zloga*, Endsylbe – *končajna zloga* (prim. Endung ‚končnica'); Gegenwind – *nasprotni veter*; Rindsbraten – *goveja pečenka*, Ofenkessel – *pečni kotel* (tudi: vzidani kotel); Geleitschiff – *spremna ladja*, Ruderschiff – *veslavna ladja* (tudi: galeja), Transportschiff – *vozna ladia* (tudi: *prepelavka*), Linienschiff – *verstna ladia*;[13] Schalwage – *skledna vaga*, *torilna vaga* (tudi: torilnica); Schlüsselbeinader – *klučna žila*, Speicheldrüse – *slinska žleza* ‚žleza slinavka'. Za ta prevodni tip v slovarju izstopa precejšnje število terminov iz pravnega in uradovalnega jezika: Rechtsmittel – *pravdna pomoč*, Haussuchung – *hišno preiskanje*, Zunftbrief – *poterdivno pismo*, Verzichtbrief – *odpovedno pismo* (tudi: *odpoved*), Beweisschrift – *poverjetno pismo*, Scheidebrief – *ločitno pismo*, *ločno pismo*, Schuldbrief – *dolžno pismo*, Freybrief – *odpustno pismo*, Kaufbrief – *kupno pismo*, Heischbrief – *napovedno pismo*.[14] Nekateri zgledi imajo ob sebi sopomenske stalne zveze, pri katerih se odnosnica po-

[12] O razvoju izrazja kmetijskih strok in njegovih posebnostih, npr. pokrajinsko razlikovalni terminološki leksiki v čebelarstvu, vinogradništvu, vrtnarstvu, pri poimenovanju zdravilnih rastlin, prim. Orožen (1993: 510–516).

[13] Prim. v Lublanskih novicah (1797): *verstna barka* (30 pojavitev) in *verstna* (8); *drugoverstna barka* (2 pojavitvi), *drugoverstna* (4) in *drugoverstnica* (1) (LEGAN RAVNIKAR 1797a: 485).

[14] O zloženkah pri Vodniku in v razvoju slovenskega jezika prim. tudi Vidovič Muha (1988c: 33–50).

menskosestavinsko prekriva z obema ali z levim oz. desnim korenskim morfemom nemške zloženke: Landzeug – *domače tkanje*, *domače sukno*, Wildbraten – *pečena divjačina*, *divja pečenka*, Nierenbraten – *ledvična pečenka*, *pečeno ledje*, Creditbrief – *naposodilno pismo*, *vupano pismo*, Belobungsdekret – *pohvalno pismo*, *pohvalni sklep* (tudi: *pohvala*), Anweisungsschrift – *pisana odkaza*, *odkazavno pismo*, Personal=Steuer – *osebišen davk*, *životni davk*. Tovrstna tvorba je pogosta tudi pri kuharskem izrazju, npr. Wildbraten – *pečena divjačina*, *devja pečenka*, Butterbrot – *butrasti kruh* (tudi: *s'butram namazani kruh*), Butterteig – *butrovo testo*,[15] Fleischspeise – *mesna jed*, *mesenina*. Za nemški opis se je Vodnik trudil poiskati primerno ustreznico, npr. geografsko: am Meere gelegenes Land – *per morju ležeča zemla*, *permorska zemla*, *permorje*.

2.3.2 Pri delnem kalkiranju je drugi korenski morfem ohranil pomenske sestavine nemške zloženke, prvi pa je bil preveden v tvorjenko, izjemoma netvorjenko z lastno pomenskosestavinsko zgradbo. V slovarju se pojavljajo maloštevilni termini različnih strok, npr. v kmetijskem izrazju: Mutterzwiebel – *semenska čebula*, *semenski čebul*, Sommerweizen – *jara pšenica* (tudi: jarica); v kuharskem: Kräuterbrot – *zeljišna potica*, Blatterteig – *polasto testo*, *valano testo* (tudi: testo, ki se luši); meteorološkem: Jännerschein – *prosincovi mlaj*; medicinskem: Aasblater – *černi mehur*, *hud mehur* (tudi: tur, olé).

2.3.3 Samostojni prevod nemške zloženke v levoprilastkovno zvezo predstavlja izjemo: Lungenentzündung – *črn ovčic* (tudi: *sercin* auch *plučen prisad*, *pluč'n sajovic*), Rosenmonath – *velki traven*.

2.3.4 V Vodnikovem slovarju so opazne sicer maloštevilne terminološke zveze s svojilnim pridevnikom v vlogi levega prilastka, ki pripadajo različnim strokovnim področjem: Erdachse – *zemlina tečajnica*, Magenader – *želodcova žila*, Ostwind – *jutrovi veter*, Schiffbruch – *čolnovo vbitje*, Wolkenbruch – *oblakovo vterganje*, Schiffbruch – *ladjino*, *barkino vbitje*, Sylbenmaß – *zlogina dolgost*.[16]

2.4 Nemške zloženke se v slovarju prevajajo tudi v samostalniške zveze z desnim samostalniškim prilastkom, ki so večkrat kot pojasnilo navedene ob sistemsko primernejših prevodih, npr. pri medicinskem izrazju: Lungenkrankenheit – plučnica, plučna bolezen, *bolezen na pločih*, Dickbein – stegno, stegnova kost, *kost v stegnu*; meteorološkem: Abendwind, Westwind – večerni veter, zahodni veter, *veter od večera*, *sapa od sončniga zahoda*. V tej skupini se pogosteje pojavljajo prevodne ustreznice, ki se ne tvorijo po besedotvornih zakonitosti slovenščine. To so zveze z

[15] Vodnik je po nemščini prejeti *b* kasneje nadomestil s *p*. Izraza *puter* in *maslo* se v slovarju enakovredno izmenjujeta: *Butter*, *frishe – srovo maslo*, *puter*, *presno maslo*; Maybutter – *majnikovi puter*, *travnovo maslo*, *travni puter*. Pri Gutsmanu prevladuje *maslo* nad *putrom*: *ovčju*, *ribnu*, *srovu*, *zečju maslu*, *mainikini puter*; pri Pleteršniku imamo *puter = surovo maslo* – po nem.

[16] Za strokovne besedne zveze s pridevniškim (levim) prilastkom velja, da so kot potencialne sestavine samostalniških besednih zvez izločeni kakovostni pridevniki in svojilni s samo edninsko pretvorbeno možnostjo. Uveljavljajo se lahko le (nekonverzni in konverzni) vrstni pridevniki in morda še tisti svojilni, ki imajo v podstavi vsaj potencialno množinsko svojilnorodilniško pretvorbo (VIDOVIČ MUHA 1988a: 87–88).

imenovalniškim desnim prilastkom, npr. Schauherr – *gospod - ogleda*, Stellvertreter – *gospod namesta*;[17] zveze z nepredložnim ali predložnim desnim prilastkom, ki imajo nemško zaporedje korenskih morfemov, npr. Aprillschein – *maliga travna mlaj* (prim. Augustschein – *mlaj velkiga serpana*), Gerichtssaß – *pravici podložni, v' pravdah podložni*, Glasschneider – *v staklo rezač* (tudi: stakleni rezač); redke zveze s predložnim posesivnim genitivom, npr. Klauenfett – *mast od parklov*; in kalkirane predložne zveze, kot Grundherr – *gospodar čez zemlo*, Amtshauptmann – *glavar čez opravila*. Nekatere desnoprilastkovne zveze se naravno vključujejo v slovenski tvorbeni sistem. To velja za najpogostejše zglede z glagolsko odnosnico in nepredložnim rodilnikom, npr. Blutfluß – *močenje kervi*, Eidbruch – *prelom persege*, Friedensschluß – *sklep miru*, Nutzungsanschlag – *cenenje prihodkov*, Wörtfügung – *skladanje besedi*; za zveze z nepredložnim posesivnim genitivom, npr. Bannrichter – *sodnik življenja in smerti*; ali razvitim desnim prilastkom, npr. Bratenschüssel – *skleda za pečenko*, Magenarzney – *zdravilo za želodic*, Gestellstein – *kamen za plavž*, *kamen za peč*, Zimmetkoch – *rajž s sladko skorjo*, Friedenshandlung - tractat – *ravnanje za mir*, *pogodba za mir*.[18]

3 Sprejemanje strokovnih izrazov iz tujih jezikov

3.1 Strokovno izrazje se je širilo v slovenski jezik predvsem iz najvplivnejše nemščine, prek katere so k nam prihajali nova znanja, izumi in dosežki. Pri kuharskem izrazju imamo priložnost opraviti zanimivo primerjavo. Ugotavljamo lahko kontinuiteto strokovnega izražanja pri Vodniku kot prevajalcu poljudnostrokovnega dela (*Kuharſke bukve*, 1799) in Vodniku kot slovaropiscu. Najprej se je pokazalo, da je Vodnik v slovarju povsem opustil mnoga ustaljena, iz nemščine sprejeta poimenovanja za jedi, njene sestavine ali postopke priprave hrane, ki jih je v kuharski priročnik sprejel, v slovar pa ne več, npr. *nadevan ali* filan *ohravt*, *meso v polivki al* ajmoht, *telečje herbtne rebrica ali* karmenadelci *na zele*. To je bila posledica purističnih jezikovnih nazorov, zaradi katerih je Vodnik v uvodu priročnika pozival, da se je pri iskanju novih besed bolje zanesti na sorodno izrazje iz drugih slovenskih pokrajin ali širšega slovanskega prostora. Nekateri prevzeti termini so imeli le pojasnjevalno vlogo in je z njihovo pomočjo Vodnik postopno uvajal slovenske dvojnice, drugi so bili močno zakoreninjeni v vsakdanji rabi: *ajnrirati* (zasukati), *ajmoht* (mesnina v suki ali soki), *arenšmalc* (jajca v masli), *dinstati*, *fila*, *gvircati* (prim. v slovarju: würzen – *zabeliti*, *začimbati*), *gnedel*/*knedel*, *karfjola*, *kastrola*, *nudelbret*, *puding*, *ro-*

[17] Tako je Vodnik prevajal tudi (nezložene) mednarodne termine, npr. Corrector – *gospod - poprava*, Curator (tudi: Verweser, Verwalter) – *gospod - oskerba* (tudi: oskerbnik, skerbnik), Visitator – *gospod - ogleda*.

[18] V *Lublanskih novicah* (1797) so potrjena terminološka in neterminološka poimenovanja, ki so večkrat le enkratne pojavitve: *deželni mir*, *notrajni mir*, *neperpušliv mir*, *gmej mir*, *zglihani mir*, *posebej mir*, *popolnoma mir*, *časten mir*, *dokončani mir*, *notranji mir*, *cesarski mir*; *dokončanje miru*, *podpisanje miru*, *poterjenje (tiga) mira*; *mir napovedati*, *začeti*, *delati*, *narediti*, *narejati*, *napraviti*, *podpisati*, *poravnati*, *poterditi*, *uterditi*, *sturiti*, *zadobiti*, *skleniti*, *pergovoriti*, *razderati*, *zglihati*, *izpelati*, *imeti*, *oznaniti*, *doseči*, *dognati*, *dokončati*, *dopolniti*, *oklicati*, *ohraniti*, *ponujati*, *varovati*, *razbiti*, *poderati*, *razderati*; *se čez gmej mir vzdiguvat*; *k'miru perstopiti*, *za mir glihati*, *na mir glihati*, *v'mir pervoliti*, *mir pervoliti*, *na mir pervoliti*; *pisma za mir*, *pisma katere poterdio mir*, *pisma poterjeniga mira*.

štati, *šnita* (prim. v slovarju: Schnitt – *rez*, *vreza*, *rezina*, *rezik*; *rezina kruha*, *rezina mesa*; diminut. *rezinica*), *špargelni*, *špinača*, *zos* (prim. v slovarju: Soße – *polivka*), *župa* (prim. v slovarju: Suppe – *župa*, *juha*, *čorba*). V slovarju so tovrstni izrazi in iz njih tvorjene besedne družine redko izpričani, npr. *cuker*, *ocukrati*, *cukrati* (Vodnik kasneje prečrtal), *cukrov kuhar*, *cukrar*, *cukrarija*, ker je Vodnik že poiskal primernejše slovenske ustreznice, npr. Gewürz – *dišava*, *dišavje*, *dišečijna*, *dobro dišeča zel*, *dišavin*. V slovar je sprejemal tudi pokrajinsko razlikovalna poimenovanja, ki so bila vezana na avtohtona delovna področja večinskega kmečkega prebivalstva, npr. Futter, nahrung für Menschen – *piča*, *hrana*, *živež*, *jed*, Fett – *tolša*, *mast*, *tolšoba*, *tolšina*, *maša* (Schmig.), Hausgeräth – *orodje*, *domačisko orodje*, *hišno orodje*, *pohišina*, *hišna posoda*, *pohišje* Rav., *hišna oprava*, Durchschlag, in den Küchen – *cedilnik*, *precedilo* (poznejši tuj pripis), *scedilo.*

3.2 Zaradi spremenjenih političnih razmer so že ob prvem francoskem prihodu na Kranjsko (1797) v slovenščino pritekali novi politični termini iz francoščine. Odslikavajo se v Vodnikovem s politično tematiko obarvanem časniku *Lublanske novice*, npr. *gouverneur*, *jakobinar*, *hugenot*, *cavalier* ‚plemič' (OROŽEN 1991a, 1991b, LEGAN RAVNIKAR 1995). Francoščina je postala del večjezičnih uradovalnih besedil (OROŽEN 1997), vendar iz francoščine sprejeto izrazje ni vplivalo na razvoj slovenskega političnega, upravnega ali uradovalnega jezika. Kljub ustanovitvi Ilirskih provinc (1809–1813) je sobivanje trajalo premalo časa. Tudi v Vodnikov slovar iz francoščine sprejete ali prevedene besede z manjšimi izjemami niso prodrle, npr. eno od gesel francoske revolucije, ki se pojavlja v *Lublanskih novicah* (1797), egalite – *enakost*, *gliha*, kot politični termin v slovarju ni potrjen. Po pričakovanjih slovar ne obsega specialnih vojaških izrazov, ki jih je Vodnik priložnostno prevzemal za potrebe vojnega dopisništva (1797). Po večini jih je iz francoščine sprejemal prek nemščine, ko je članke prevajal iz dunajskega časnika *Wiener Zeitung*, npr. *bomba*, *dragonar*, *divizion*, *escadron*, *grenater*, *kokarda*, *kuraser*, *patrula*.[19]

3.3 Zaradi velike strukturne sorodnosti slovenščine z najbližjim slovanskim jezikom – hrvaščino in podobnosti slovenščine z ruščino in staro cerkveno slovanščino (posebej glede ohranjenih arhaizmov) je Vodnik strokovne izraze večkrat prevzemal iz njih. Če primerjamo jezikoslovno izrazje v Vodnikovi slovnici s tistim v slovarju,[20] lahko ugotovimo, da je veliko slovničnih in pravopisnih izrazov nastalo pod vplivom ruskih slovnic Smotrickega in Lomonosova. Med leksikografsko predstavljenimi besedami ne najdemo naslednjih strokovnih izrazov, ki jih je Vodnik sprejel iz ruščine in so izpričani v slovnici: *deležje*, *dvapičje*, *glagol*, *izobrazenje* besed, *izobrazenje* zloženih,[21] *konec* ‚končnica', *medmet*, *nadpičje*, *naklon*, *namestime*, *padež*, *pleme be-*

[19] Prevzemal jih je sprva v citatni obliki, nato pa prilagajal slovenskim glasoslovnim in oblikoslovnim zakonitostim, izjemoma je kalkiral (LEGAN RAVNIKAR 1995: 136–140).

[20] M. Pirnat (1986: 102–108) je analizirala jezikovna sredstva in ubesedovalne postopke v slovnici, ki kažejo na poljudno obliko znanstvenega jezika. Primerjava je pokazala, da predhodni poskusi slovenjenja slovničnega izrazja (Pohlin, Zelenko) niso bili neposreden zgled za Vodnika. V prvi fazi ustvarjanja strokovnega izrazja je bila bolj odločilna prevodna predloga.

[21] Zgledi *obraz*, *obrazenje*, *preobrazenje* se pojavljajo v slovarju, vendar nikdar v terminološkem pomenu.

sedi, *spol*, *število* (*edinje*, *dvojstno*, *množno*), *vdar*, *vez* ‚veznik', *vezanje* »samotne besede v skup deržeče govorjenje, skladi besed med seboj«. Najdemo pa druge strokovne izraze, ki so prav tako rabljeni v slovnici, npr. *glasnik* ‚vokal' (Vokal, Selbstlauter – *glasnik* je Vodnikov poznejši pripis v slovarju), *narečje* ‚prislov' (pozneje pripisano k Adverbium), *pika* (.), *pogolt* (,), *prašaj* (?), *predlog*, *prepona* ‚ločilo', *sklanjanje*, *soglasnik*, *zalog* (*djaven*, *terpiven*) ‚glagolski način', *zlog*. Stari prevzeti besedi iz nemščine *rajtati* (in besedni družini) konkurirajo terminološke ustreznice iz ruščine in hrvaščine: calculiren – *preštevam*, *preštejem*, *rajtam*, *prerajtam*, *čislam*, *sčislam*,[22] (prim. calculator – *števic*, *rajtavic*, Rechenbuch – *rajtavne*, *številske bukve*), Arithmetik – *števia*, *številstvo*, *broj*.

4 Poudarili smo že, da je Vodnik strokovne izraze v slovenski jezik raje prevajal kot sprejemal tuja poimenovanja. To dejstvo izkazujejo tudi prevodi prevzetih nemških terminov iz klasičnih jezikov v slovarju: Präsidium – *predsedništvo* (naknadno prečrtal), *predsednija*, *predsestvo*, Präsident – *predsednik* (prečrtal), *predseda*, Tempo – *časova mera*, *sklada*, Synthesis, synthetische Methode – *skladavna rešitev*. Mednarodna strokovna poimenovanja so bila pogostejša npr. v računstvu: Numeration – *štetva*, *številtva*, aritmetisch – *števiski*, *števski*, Summe – *šuma*, *skupvo*, *kup*, *znesik*, *znošik*, *sklad vse*, *vse vkup znos* (*vse* je Vodnik prečrtal), addiren – *soštevam*, *soštejem* (poznejši pripis: *skladam števila*), Addition – *soštetva* (pozneje: *sklada*); in v astronomiji: Komet – *curkasta zvezda*, *repata zvezda*, Astronom – *zvezdar*, Astronomie – *zvezdaria*, astronomisch – *zvezdarski*, astral – *zvezden*, Astrolog – *zvezdež*, Astrologie – *zvezdežia* (poznejši pripis), Astrognosie – *zvezdoznanje*, Constellation – *ozvezdje* (prim. tudi: *ozvezditi*, *ozvezden*).

5 Zaradi novih poimenovalnih potreb se je terminologiziralo že znano splošno besedje, ki ga v slovarju nadgrajujejo razvejane besedne družine, npr. za trgovsko stroko: *kup*, *kupčija* (besedotvorni različici!), *nakup*, *pokup*, *kupec*, *kupavec* ‚trgovec', *kupčica*, *kupavka* ‚nakupovalka', *kupčam*, *kupčijski*. Vodnik je tudi naknadno pripisoval sopomenke in besedotvorne variante: pri *kupčija*, *kupčovanje* je dodal *tergovanje*; pri *kupčovati*, *teržim* kasneje *tergujem*; pri *kupčija*, *terštvo* je dopisal *tergovstvo*. Nizal je številne terminološke besedne zveze, npr. za *blago*: *blago zastaja*, *blago ne véde*, *blago razprodajam*, *blago ima dober prodaj*, *blago na prodaj*, *pogoditi se za blago*, *odpraviti*/*odpravlati blago*, *blago gre dobro*, *blago v balah*, *malo blago*, *drobnina*, *zverženo blago*, *vozno blago*, *dobičik per blagu*, *kupčija s prepovedanim blagom*. Vodnikovo besedotvorno ustvarjalnost so spodbujali izzivi na različnih strokovnih področjih. Primerjajmo termine v kratkih poučnih sestavkih iz računstva, ki jih v splošnem slovarju ne moremo pričakovati: *desetice*, *samice* ‚enice'; različice *množaj*, *pomnožaj* in *pomnoženik*; *množitva*, *mnoštvo*; *drobižva*, *delitva* (*deliti* le v splošni rabi); *odkladanic*, *odkladavic*, *odkladva*, *odjemva* (v slovarju : *odklada* ‚odštevanje'); *štetva*, *števna vumetnost*, *števenje*, *številstvo*, *številstvo*, *štetstvo*; *rajtanje*, *rajtemga*, *rajtva*; *skladnik* (+), *odkladnik* (–), *nakladnik* (x), *razkladnik* (:), *enačnik* (=); *enkla*, *desetkla*, *stotkla* ‚enica, desetica, stotica' (LAUSEGGER 1997:

[22] Gl. abrechnen mit einem – *porajtujem* oder *štejem* auch *brojim*, *porajtam* oder *poštejem* auch *pobrojim*.

7–26). Iz množice poimenovalnih poskusov lahko povzamemo splošne značilnosti novonastajajočega strokovnega izrazja, ki se je npr. oblikovalo za potrebe poučevanja računstva kot šolskega predmeta: velika variantnost računskih izrazov, poskusne tvorjenke, vpliv različnih tujejezičnih predlog in slovarjev, neupoštevanje predhodnih terminoloških poimenovanj.[23] Tudi pri medicinskem izrazju se je Vodnik trudil za izvirne slovenske besedotvorne rešitve in manjšo odvisnost od nemške predloge. To nam dokazujejo dvojna poskusna poimenovanja. Na primer za 'cevast organ, po katerem teče kri ali limfa', je v Vodnikovem slovarju izkazan termin *žila*: *srčna žila*, *plučna žila*, *želodcova žila*, *mlečna žila*, *rožna žila*, *očesna žila*, *kervna žila*, *kerčna žila*, *zlata žila* in *zlatica*, *materničasta žila*, *vratna žila*, *glavna žila*, le na obrobju rabe se omenja *cipla*.

6 Sklep

Vodnikov rokopisni nemško-slovenski slovar *Slowenisches Wörterbuch – Slovensek Besednjak* vsebuje osnovno in bolj specialno izrazje iz različnih strokovnih področij. Za tradicionalno slovensko strokovno izrazje v slovarju je značilna dokumentiranost in aktualnost jezikovnega gradiva, ki zajema tudi razlikovalno besedje iz koroškega in vzhodnštajerskega prostora. Pri slovenjenju izrazov na novejših strokovnih področjih so se pod vplivom različnih predlog v strokovnem jeziku oblikovale poskusne prevodne ustreznice. Neustaljenost in variantnost strokovnih izrazov, nedosledno upoštevanje predhodnih terminoloških poimenovanj – vsi ti pojavi so se odražali tudi v Vodnikovem slovarju. Vodnik si je prizadeval razkriti in ozavestiti strukturne zakonitosti slovenskega jezika, posebej za slovenščino značilne besedotvorne vrste in tvorbene modele znotraj njih. V slovarju je izpričan vpliv purističnega jezikovnega nazora. Vodnik je strokovne izraze po potrebi sprejemal iz najbolj sorodnih slovanskih jezikov s podobno jezikovno strukturo. V najstarejšem obdobju načrtnega oblikovanja neverskega strokovnega izrazja in jezika je bil narejen prvi korak: pionirski poskusi prevajanja strokovnih vsebin v slovenščino so sprožili nadaljnji razvoj slovenskega strokovnega jezika.

VIRI

Valentin VODNIK, 1795, 1796, 1797 (1996): *Velika pratika*. Ur. Aleš Berger. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--, 1797: *LUBLANSKE NOVIZE od vſih krajov zeliga ſvejta,* I/103. V'Lublani: Jann. Fridr. Eger.

--, 1799 (1981): *Kuharſke bukve*. Is Nęmſhkiga preſlovęnjene od V. V. Ljubljana: Cankarjeva založba.

--, 1804–1806/1817 (1965): *Slovenſek beſednjak*. Kartoteko gesel s slovenskimi iztočnicami (obrnjena verzija nemško-slovenskega slovarja) hrani Sekcija za zgodovino slovenskega

[23] Pohlinove *Bukuvze sa rajtengo* (1781) niso imele vpliva na Vodnikovo terminološko delo. Prim. Novak (1986: 89–100) in Lausegger (1997: 7–26).

jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU [Jože Stabej]. Ljubljana.
--, 1811: *Piſmenoſt ali gramatika sa perve ſhole*. V'Lublani.
--, 1812: *ABEZEDA ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé*. V'Lublani.
--, 1818: *Babiſhtvo ali porodnizharſki vuk sa babize*. V'Lublani.

LITERATURA

Matej CIGALE, 1860: *Deutſch=ſloveniſches Wörterbuch*. I–II. Laibach.
Doris, Božidar in Primož DEBENJAK, 2008a: *Veliki nemško-slovenski slovar* na plošči CD-ROM – *Grosses deutsch-slowenisches Wörterbuch* CD-ROM. Ljubljana: DZS.
--, 2008b: *Veliki slovensko-nemški slovar* na plošči CD-ROM – *Grosses slowenisch-deutsches Wörterbuch* CD-ROM. Ljubljana: DZS.
Károly GADÁNY, 1996: *The evolution of vocabolary in literary Slovenian*. Melbourne: Academia Press.
Oswald GUTSMAN, 1789 (1999): *Deutſch-windiſches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutſchten windiſchen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abſtammenden Wörter*. Klagenfurt. Aus Slowenisch-Deutsch umgekehrt und bearbeitet von Ludwig Karničar, Graz.
France KIDRIČ, 1929–1938: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti*. Ljubljana: Slovenska Matica.
Herta LAUSEGGER, 1997: Valentin Vodnik – sooblikovalec slovenskega računskega izrazja. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave: Zbornik referatov 6. srečanja slavistov Celovec, Ljubljana, 1989*. Ur. Breda Pogorelec. Ljubljana: FF. 7–26.
Andreja LEGAN RAVNIKAR, 1995: *Valentin Vodnik – oblikovalec slovenske terminologije: Upravno-politična in vojaška terminologija – Lublanske novice 1797: magistrska naloga*. Ljubljana: [A. Legan Ravnikar].
--, 1997a: Pomenske lastnosti upravno-politične in vojaške terminologije v Vodnikovih Lublanskih novicah (1797). *Slavistična revija* 45/3–4. 476–488.
--, 1997b: Tvorbeni načini upravno-političnih in vojaških terminov v Vodnikovih Lublanskih novicah (1797). *Jezikoslovni zapiski* 3. 25–40.
--, 2009: Razvoj slovenskega strokovnega izrazja. *Terminologija in sodobna terminografija*. Ur. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 49–73.
Majda MERŠE, 2008: Slovenska leksikografija in leksikologija v zgodovinski perspektivi. *Teorija i istorija slavjanskoj leksikografii: Naučnye materialy k XIV s'ezdu slavistov*. Ur. M. I. Černyševa. Moskva. 150–180.
Izidor MODIC, 1909: Vodnik kot jezikoslovec. *Dom in svet*. 414–421, 446–453, 495–500.
France NOVAK, 1986: Iz zgodovine slovenskega znanstvenega jezika: Pohlinova računica. *Slovenski jezik v znanosti* 1: *Zbornik prispevkov*. Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF. 89–100.
Irena OREL, 1996: Kopitar in slovarstvo slovenskega jezika. *Kopitarjev zbornik*. Ur. Jože Toporišič. Ljubljana: FF (*Obdobja*, 15). 139–152.
Martina OROŽEN, 1979: Uradovalna slovenščina v drugi polovici 18. stoletja. *Obdobje razsve-*

tljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ur. Boris Paternu s sodelovanjem Brede Pogorelec in Jožeta Koruze. Ljubljana: FF (*Obdobja*, 1). 155–177.

--, 1991a: Odmevi francoske revolucije v Vodnikovih Novicah (1797–1800). *Obdobje slovenskega narodnega preroda*. Ur. Matjaž Kmecl. Ljubljana: FF (*Obdobja*, 11). 195–208.

--, 1991b: Vodnikove »Lublanske novice« in Francozi. Kopitarjevi študijski dnevi I: *Predavanja iz 1989 in 1990*. Ur. Joža Mahnič. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Ljubljana Šiška. 5–6.

--, 1993: O oblikovanju strokovnega izrazja in jezika v kmetijskem tisku. *Slavistična revija* 41/4. 509–517.

--, 1997: Napoleonov razglas na Kranjce: Ljubljanski jezikovni različici prevoda iz francoščine in nemščine. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave: Zbornik referatov 6. srečanja slavistov Celovec, Ljubljana, 1989*. Ur. Breda Pogorelec. Ljubljana: FF. 67–85.

Božena OSTROMECKA FRANCZAK, 2007: *Historia leksykografii słoweńskiej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódźkiego.

Marta PIRNAT, 1984: Anatomsko izrazje v prvih slovenskih babiških priročnikih. Anatomy terminology in the first Slovene midwifery manuals. *Slovenska medicinska beseda*: XV. jubilejni memorialni sestanek profesorja Janeza Plečnika, I. del. Ur. Danilo Fliser, Duška Meh. Ljubljana: Medicinska fakulteta. 137–149.

--, 1986: Znanstveni jezik v Vodnikovi slovnici. *Slovenski jezik v znanosti* 1: *Zbornik prispevkov*. Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF. 101–109.

Maks PLETERŠNIK, 1894–95 (2006): *Slovensko-nemški slovar* I–II. Ur. Metka Furlan. Elektronska izdaja na CD-ROM-u. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Ivan PRIJATELJ, 1924: Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* IV. 147–167.

--, 1926: Korespondenca med Vodnikom in Kopitarjem. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* V. 121–143.

Erich PRUNČ, 1979: Prispevek k poznavanju virov za Gutsmanov slovar. *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Boris Paternu s sodelovanjem Brede Pogorelec in Jožeta Koruze. Ljubljana: FF (*Obdobja*, 1). 209–265.

Slovenski biografski leksikon (SBL), 1986: Janko Kos, Jože Toporišič: Vodnik Valentin. Ur. Jože Munda. Ljubljana. 509–528.

George THOMAS, 1997: The Impact of Purism on the Development of the Slovene Standard Language. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 1. 133–152.

I. S. ULUHANOV (ur.), 1994: *Issledovanija po istoričeskomu slovoobrazovaniju*. Moskva: Rossijskaja akademija nauk, Institut russkogo jazyka.

Carly Ann VIDMAR, 2009: *The contributions of Valentin Vodnik to the development of a slovene literary language*. Dissertation submitted to the University of Nottingham for the degree of master of Arts by Research. Nottingham.

Ada VIDOVIČ MUHA, 1988a: Nekatere jezikovnosistemske lastnosti strokovnih besednih zvez. *XXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ur. Breda Pogorelec. Ljubljana: FF. 83–91.

--, 1988b: Skladenjska tipologija zloženk slovenskega knjižnega jezika: ob kontrastivni naslonitvi na nemške zloženke. *Slavistična revija* 36/2. 181–193.

--, 1988c: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženk*. Ljubljana: Partizanska knjiga, Znanstveni inštitut FF.

--, 1997: Tipologija slovenskih ustreznic nemškim zloženkam v Gutsmanovem slovarju. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave: Zbornik referatov 6. srečanja slavistov Celovec, Ljubljana, 1989*. Ur. Breda Pogorelec. Ljubljana: FF. 59–64.
--, 2000: *Slovensko leksikalno pome noslovje: govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF.

SUMMARY

Due to the terminological needs of the time, Vodnik's manuscript German-Slovene dictionary, *Slowenisches Wörterbuch – Slovensek Besednjak* (1804–1806), involved the formation of technical terminology. The dictionary includes basic and more specialized terminology from various technical fields, i.e., agriculture, various trades, military, technology, commerce, banking, administration, government, law, politics (diplomacy), diet and housekeeping, mathematics, linguistics (grammar and orthography), anatomy (particularly obstetrics), astronomy, meteorology, geology and geography. Slovene equivalents of the German compounds (which are the most common type of derivation in German) were examined from the point of view of word-formation processes, motivation of the terms, the degree of calquing. Of particular interest were translations independent of the source language. From the Slovene translations of nominal compounds, four distinctive types emerged: (1) Compounds are only rarely translated as compounds with infix and suffix or infix only, or (rarely) as a juxtaposition. (2) A large number of German compounds are translated into Slovene by suffixation, partially calqued, i.e., with borrowed semantic elements and Slovene suffixes. (3) Very frequently nominal compounds are translated as phrases with left adjectival attribute. Slovene equivalents are calqued or partially calqued, only rarely they are independent translations of German compounds. (4) To a lesser degree, German compounds are translated with the nominal attribute on the right, which can have elucidating function. The terminology from the aforementioned technical fields was compared to the technical terms used in the following Vodnik's publications: the almanac *Velika pratika* for years 1795, 1796, 1797 (1996); the newspaper *LUBLANSKE NOVIZE od vſih krajov zeliga ſvejta*, 1797 (I/103); the cookbook *Kuharſke bukve*, 1799 (1981); the grammar *Piſmenost ali gramatika sa perve ſhole*, 1811; the primer *ABEZEDA ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé*, 1812; the obstetrics manual *Babiſhtvo ali porodnizharſki vuk sa babize*, 1818. The linguistic analysis showed that the traditional Slovene terminology in Vodnik's dictionary is characterized by well-documented and current language material that also includes distinctive lexicon from Carinthia and Styria. The equivalents of the terms from newer technical fields are largely provisional translations, formed on the basis of various models in technical language. However, Vodnik's dictionary also reflects the instability and variation of technical terms as well as inconsistent consideration of the previous terminological formations Vodnik attempted to identify and be mindful of the Slovene structural rules, particularly of word-formation types and models within them that are characteristic for Slovene. The dictionary reveals influence of puristic linguistic views. Vodnik included in his dictionary terms from the most closely related Slavic languages with similar linguistic structures. In the first period of systematic development of secular technical terminology and language, the first step was thus made: translation and adaptation of technical manuals and textbooks was an impetus to the further development of the Slovene technical language.